

INSTITUCIJE SK CRNE GORE ZA DEFINISANJE I SPROVOĐENJE IDEOLOGIJE (1950-1989)

Dragutin Papović

After the abolition of Agitprop, the League of Communists of Montenegro formed new bodies that were responsible for the control of culture, science, education and the media. The Commission for ideological work with the League of Communists of Montenegro was established in 1956. After political, economic, and national crisis in Yugoslavia in the late 60s and early 70s, the government determined that the cause of the crisis was the lack of representation and ideology in education, culture and science. Therefore, in 1968 the Central Committee of Montenegro formed the Committee for socio-political and ideological issues in the fields of education, culture and science. This implied the later formation of party organs that fully controlled and directed all the developments in culture, science, education and the media in Montenegro.

Sukob sa Informbiroom uticao je na promjene u socijalističkoj ideologiji i organizaciji Jugoslavije i vladajuće Komunističke partije Jugoslavije (KPJ). Adiministrativno-centralistički socijalistički sistem je proglašen za birokratsku diktaturu. Partija je 1950. godine odlučila da uvede socijalističko samoupravljanje, koje je predstavljeno kao originalni put u komunizam. Narodna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije je 27. jula 1950. godine usvojila Osnovni zakon o

upravljanju državnim preduzećima, kojim je definisana procedura za izbore radničkih savjeta i njihovih upravnih odbora.¹ Izvorište ovog sistema je bilo u Marksovoj ideji o asocijaciji slobodnih proizvođača i u Engelsovom učenju o odumiranju države.² Državna imovina u privredi je postepno transformisana u društvenu, a umjesto države, vlast nad fabrikama su preuzeli radnički savjeti.

U sistemu državne vlasti samoupravljanje je značilo decentralizaciju i prenošenje nadležnosti sa saveznih na republičke i sa republičkih na lokalne organe vlasti. Dok je u prethodnom periodu moć države i centralne vlasti shvatana kao osnova za uspješan razvoj socijalizma, centralizovana država je u ovom periodu predstavljena kao smetnja socijalističkom razvoju i zbog toga su decentralizacija i odumiranje države naglašeni kao odlučujući procesi u izgradnji socijalističkog društva.

Ove promjene su se odrazile i na ambijent u oblasti kulture. Na Trećem plenumu Centralnog komiteta (CK) KPJ, koji je održan 29–30. decembra 1949. godine, promovisano je slobodno kulturno stvaralaštvo na osnovama socijalističke demokratije i suprotstavljanje buržoaskim uticajima i birokratskim manirima.³ Na Četvrtom plenumu CK KPJ u junu 1951. godine promovisana je sloboda diskusije i borbe mišljenja, ali samo u okviru Partije.⁴ Vlast je izjavila da borba protiv sovjetskog birokratizma ne znači popuštanje ostacima kapitalizma i da

¹ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, (Beograd: Rad, 1988), knjiga 3, 292.

² Branislav Marović, *Društveno-ekonomski razvoj Crne Gore 1945–1953*, (Titograd: Istorijski institut SR Crne Gore, NIO „Univerzitetska riječ“, 1987), 257.

³ Ljubodrag Dimić, „Ideologija i kultura u Jugoslaviji 1945–1955“, *Istorijski zapisi*, LXII (1999), br. 3–4: 118.

⁴ Petranović, *Istorija Jugoslavije*, 322.

razvijanje socijalističke demokratije ne znači prelazak na buržoasku demokratiju.⁵ Sloboda je bila uslovna i podrazumijevala je da intelektualci u „slobodnoj“ raspravi i stvaralaštvu dokažu da je samoupravni socijalizam bolji i od državnog socijalizma i od kapitalizma.⁶ Ovo vrijeme je za intelektualce bilo izazovno jer je trebalo pronaći put između „dogmatske krajnosti i realno neprihvatljive bezgranične slobode“.⁷ U suštini, Partija je zadržala potpunu kontrolu nad ovim oblastima, samo što je ta kontrola bila manje direktna nego u prethodnom periodu.

Kako na saveznom nivou, tako je i u Crnoj Gori ideološku kontrolu u radu institucija nauke, kulture i obrazovanja sprovodila Partija, odnosno Savez komunista Crne Gore (SKCG). U skladu sa prelaskom na socijalističko samoupravljanje tokom 1951. godine prestala su s radom Agitprop odjeljenja pri sreskim i gradskim komitetima, a 1952. godine prestala je sa radom Uprava za agitaciju i propagandu Centralnog komiteta (CK) Komunističke partije Crne Gore. Umjesto Agitpropa, u junu 1956. godine formirana je Komisija za ideološki rad pri CK SKCG. Do 1958. godine formirane su komisije i pri opštinskim komitetima SKCG.⁸

Članovi Komisije za ideološki rad pri CK SKCG 1959. godine bili su i: publicista Miladin Perović, istoričar Dimo Vujović, publicista Vladimir Popović (urednik „Pobjede“) i predsjednik Glavnog odbora Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) Crne Gore Veselin Đuranović.⁹ U stvari, bivši

⁵ Milovan Đilas, *Razmišljanja o raznim pitanjima, O slobodi kritike i o dužnostima i ulozima kulturnih i naučnih radnika*, (Beograd: Kultura, 1951), 7.

⁶ *Isto*, 11.

⁷ Petranović, *Istorija Jugoslavije*, 329.

⁸ Dobroslav Čulafić, „O Kulturno-prosvjetnom savezu“, *Pobjeda*, (Titograd), 16. jul 1953, 5.

⁹ Crna Gora (dalje: CG) – Državni arhiv Crne Gore (dalje: DACG), Odjeljenje za sređivanje i obradu – Podgorica (dalje: OSIO-PG), Centralni

kadrovi Agitpropa zauzeli su dominantne pozicije u ideološkoj Komisiji.¹⁰

Zadatak Komisije je bio i da prati naučno-istraživački rad u Crnoj Gori, a naročito društvene nauke i da cjelokupnu kulturnu, naučnu i obrazovnu djelatnost u Crnoj Gori usmjerava u pravcu marksizma i socijalističkog samoupravljanja.¹¹ Ona je, u saradnji sa Kadrovskom komisijom CK SKCG, pratila rad redakcija listova i časopisa, uprava pozorišta, bioskopa, knjižara, biblioteka, kulturno-umjetničkih društava, radija i Savjeta za prosvjetu i kulturu. Kontrolisala je večernje političke škole, Centar za marksističko obrazovanje kadrova, nastavu političke ekonomije u školama, idejne probleme u oblasti kulture i blagovremeno snabdijevanje ideološkom literaturom, prije svega časopisom „Komunist“. U suštini, partijska kontrola nad intelektualcima je ostala kao i u periodu Agitpropa.

komitet Komunističke partije Crne Gore (dalje: CKKPCG), kutija 126, Zapisnik sa sastanka Komisije za ideološki rad CK Saveza komunista Crne Gore, 20. januar 1959. godine.

¹⁰ CG-DACG, OSIO-PG, CK Saveza komunista Crne Gore (dalje: CKSKCG), Zapisnik sa sjednice Komisije za ideološki rad CKSK Crne Gore, 7. januar 1963. godine. U Komisiji za ideološki rad CKSK Crne Gore 1962. godine bili su: Veselin Đuranović, Miladin Perović, Vladimir Popović, Hamdija Fetahović, Radule Sekulić, Vukadin Jovanović, Vojo Srzentić, Dimitrije-Dimo Vujović, Milo Đukić i Božo Savović. Krajem 1962. godine umjesto Veselina Đuranovića za predsjednika Komisije je imenovan Budislav Šoškić, a novi članovi su bili: Branko Nilević, Mišo Brailo, Miodrag Đukić, Mustafa Redžepagić, Mirčeta Đurović, Mišo Brajović, Božidar Bulatović i Nenad Bućin. Članovi Komisije 1963. godine bili su: Miladin Perović, Budislav Šoškić, Hamdija Fetahović, Milica Pajković-Mušikić, Vukadin Jovanović, Branko Nilević, Mustafa Redžepagić, Božo Savović, Božidar Bulatović, Mišo Brailo, Mirčeta Đurović, Milo Đukić, Mišo Brajović i Nenad Bućin.

¹¹ *Isto*, Plan rada ideološke komisije CKSK Crne Gore.

Komisija za ideološki rad CK SKCG je 1964. godine u Titogradu pokrenula časopis za duštvana pitanja „Praksa“. Prvi urednik je bio Budislav Šoškić¹², a članovi redakcije: publicista Svetozar Durutović¹³, novinar i publicista Miodrag Đukić¹⁴, ekonomista i istoričar dr Mirčeta Đurović¹⁵, publicista Miladin

¹² Šoškić Budislav (Novi Pazar, 1925 – Budva, 1979), političar, predsjednik Skupštine Crne Gore. Učesnik NOR-a od 1941. Nakon rata je bio član PK SKOJ-a, CK Narodne omladine Crne Gore i član Uprave za agitaciju i propagandu PK KPJ za Crnu Goru. Od 1951. do 1953. bio je urednik „Pobjede“, potom direktor listova „Omladina“ i „Mladost“, sekretar Ideološke komisije CK SKJ, član Izvršnog komiteta CKSK Crne Gore, sekretar CKSK Crne Gore i član Izvršnog odbora Predsjedništva CK SKJ. Predsjednik Skupštine Crne Gore bio je u periodu 1974–1979. *Istorijski leksikon Crne Gore*, (Podgorica: Vijesti, 2006), 5, 1136.

¹³ Durutović Svetozar (Šipačno, Nikšić, 1936), političar i publicista. Pravni fakultet je završio Beogradu. Bio je član CK SKJ i član Predsjedništva CKSK Crne Gore, urednik časopisa „Praksa“ i „Komunist“ i direktor i urednik „Pobjede“. Nikola Racković, *Leksikon crnogorske kulture*, (Podgorica: DOB – Društvo za očuvanje crnogorske duhovne baštine, 2009), 188.

¹⁴ Đukić Miodrag (Novo Selo, Peć, 1928 – Beograd, 1987), novinar i publicista. Bio je glavni i odgovorni urednik „Pobjede“ i urednik u „Tanjugu“. *Isto*, 197.

¹⁵ Đurović Mirčeta (Danilograd, 1924 – Podgorica, 2011), ekonomista i istoričar. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu 1949. godine i na istom fakultetu je doktorirao 1956. Od 1951. do 1960. radio je u Naučnom društvu Crne Gore i Istorijskom institutu Crne Gore. Od 1960. bio je profesor Ekonomskog fakulteta u Titogradu. Od 1960. do 1964. bio je i dekan Ekonomskog fakulteta. Bio je prvi rektor Univerziteta „Veljko Vlahović“ (1974–1978). Za dopisnog člana Društva za nauku i umjetnost Crne Gore izabran je 1973. godine, a za redovnog člana CANU 1981. Bio je predsjednik CANU od 1985. do 1989. godine. *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 1973–1993*, (Podgorica: CANU, 1993), 81.

Perović, političar Vojo Srzentić¹⁶, političar Dobroslav Čulafić i pravnik i pisac Mijuško Šibalić¹⁷. Cilj časopisa je bio da okupi intelektualce u Crnoj Gori koji su se bavili pitanjima socijalističkog sistema (društvenom teorijom i praksom) i da podstiče marksističku misao.¹⁸

Pored ove Komisije, poseban značaj za ideološko usmjerenje stvaralaštva je imao Centar za marksističko obrazovanje kadrova. Njegova uloga je bila da saraduje s raznim zavodima i institutima u pravljenju dugoročnih programa za ideološko-političko obrazovanje i u praćenju i proučavanju pojedinih kretanja i idejnih strujanja u Crnoj Gori.¹⁹ Članovi ovog Centra 1962. godine bili su: Milica Pajković-Mušikić (predsjednica), publicista Vladimir Popović, poslanik Hamdija Fetahović, istoričar Zoran Lakić, sociolog Branko Kovačević²⁰ i publicista

¹⁶ Srzentić Vojislav Vojo (Sotonići, Bar, 1934), predsjednik CKSK Crne Gore. Završio je Ekonomski fakultet. Bio je član i predsjednik CK Narodne omladine Crne Gore, poslanik republičkog vijeća Skupštine Crne Gore, predsjednik Skupštine opštine Bar, član CKSK Crne Gore, predsjednik CKSK Crne Gore od 1977. do 1982. godine i član Predsjedništva SR Crne Gore. *Istorijski leksikon*, 5, 1118.

¹⁷ Šibalić Mijuško (Žabljak, 1915 – Beograd, 1995), pravnik i pisac. Pravni fakultet je završio u Beogradu 1940. Učestvovao je u NOB-u od 1941. Bio je pomoćnik i zamjenik saveznog javnog tužioca, predsjednik Izvršnog vijeća Crne Gore, član Saveznog izvršnog vijeća i sudija Ustavnog suda Jugoslavije. Pisao je pripovjetke i priloge iz istorije NOB-a. Racković, *Leksikon*, 739.

¹⁸ „Uz prvi broj“, *Praksa*, 1 (1964), br. 1: 5.

¹⁹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sastanka Komisije za ideološki rad CKSK Crne Gore, 9. mart 1962. godine.

²⁰ Kovačević Branko (Ridani, Nikšić, 1931), sociolog. Filozofski fakultet je završio u Beogradu 1956, a doktorirao je iz socioloških nauka 1975. Bio je profesor Gimnazije u Nikšiću, savjetnik za filozofiju i sociologiju u Republičkom zavodu za unapređivanje školstva. Od 1961. do 1997. radio je na

Orle Šabović.²¹

Vlast je posebnu pažnju posvetila istorijskoj nauci, pa je CK SKCG 16. jula 1958. godine formirao Komisiju za istoriju, čiji je cilj bio da rukovodi istorijskom naukom u Crnoj Gori. Ovo je bila jedina Komisija u CK SKCG koja se bavila pitanjima samo jedne nauke. Komisija je određivala istraživačke prioritete, određivala rad Istorijeskog instituta Crne Gore i kontrolisala rad crnogorskih istoričara. U Komisiji je najviše bilo političara, što svjedoči da je istorijska nauka bila podređena partijskim stavovima, a da se učešće istoričara svodilo na to da saslušaju zahtjeve Partije i sprovedu ih u djelo.²² Prvi predsjednik komisije bio je Savo Brković²³, do novembra 1960. godine, potom Nikola Đakonović do 1963. godine, a zatim slikar Vuko Radović i publicista Mihailo-Bebo Brajović²⁴. Slične komisije

Ekonomskom fakultetu u Podgorici, a redovni profesor je bio od 1984. Racković, *Leksikon*, 362.

²¹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sjednice Komisije za ideološki rad CKSK Crne Gore, 14. decembar 1962. godine.

²² CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sastanka Komisije za istoriju Centralnog komiteta SK Crne Gore, održanog 6. IV 1961. godine. Članovi Komisije za istoriju 1961. godine bili su: Nikola Đakonović (predsjednik), Periša Vujošević, Dimo Vujović, Vaso Stajkić, Živko Žižić, Mićan Petričević, Mirčeta Đurović, Radovan Lekić i Mato Petrović, a kasnije i: Vuko Radović, Rade Kovačević, Radoje Pajović, Đoko Pejović i Vlado Strugar.

²³ Brković Savo (Velje Brdo, Podgorica, 1906 – Podgorica, 1991), partijski i državni funkcioner, narodni heroj. Član KPJ od 1924. Bio je jedan od organizatora ustanka 1941. godine, član PK KPJ za Crnu Goru i Glavnog štaba NOP odreda za Crnu Goru i Boku. Nakon rata je bio ministar u vladi Crne Gore, predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Crne Gore i član Izvršnog komiteta CKSK Crne Gore. *Istorijski leksikon*, 1, 168.

²⁴ Brajović Mihailo Bebo (Kosić, Danilovgrad, 1925), publicista. Višu vojnu akademiju završio je u Beogradu. Učesnik NOR-a od 1941. Na funkciji JNA bio je od 1945. do 1965. Racković, *Leksikon*, 95.

su formirane pri svim opštinskim komitetima SK i njihov zadatak je bio da skupljaju građu za istoriju Partije u Crnoj Gori.

Komisija se bavila sređivanjem i objavljivanjem svih izvora vezanih za istoriju KPJ u Crnoj Gori. Organizovala je promociju radova nastalih na tu temu, bila glavni pokretač u obilježavanju događaja iz partijske i ratne istorije, davala počasti narodnim herojima i istaknutim članovima Partije i učestvovala u izboru za izradu spomenika poznatim revolucionarima. Istoričari su u tom poslu afirmisali prošlost Partije. Nije zabilježeno da je neko od crnogorskih istoričara iznevjerio povjerenje i očekivanja ove Komisije. Istoričar Dimo Vujović je 1961. godine naveo da u Istorijskom institutu Crne Gore ima 4-5 mlađih istoričara koji se uspješno bave istorijom Partije i da u „Istorijskim zapisima“ ima sve više radova iz istorije KPJ u Crnoj Gori.²⁵

Komisija je određivala programe za javne proslave i obilježavanje istorijskih jubileja i kontrolisala je ostvarivanje nastave istorije u osnovnim, srednjim i višim školama. Određivala je i koji će istorijski događaji i ličnosti iz Crne Gore ući u Enciklopediju Jugoslavije. Jedan od prvih realizovanih projekata Komisije za istoriju bilo je objavljivanje „Zbornika građe za istoriju radničkog pokreta Crne Gore“ 1959. godine.

Krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 20. vijeka pojačana je ideološka kontrola. CK SKCG je 1968. godine formirao Komisiju za društveno-politička i idejna pitanja u oblasti obrazovanja, kulture i nauke.²⁶ Zadatak Komisije je bio i da

²⁵ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sastanka Komisije za istoriju Centralnog komiteta SK Crne Gore, održanog 6. april 1961. godine.

²⁶ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Stenografske bilješke sa sastanka Komisije za kulturno-prosvjetna pitanja, 7. jun 1968. godine. Za rukovodioca ove Komisije postavljen je Hamdija Fetahović, a za članove: Budo Šoškić, Čedo Vuković, Branko Kovačević, Radun Mićković, Milan Strugar, Matija Novosel, Vasko Raičević, Dimitrije Marković, Milo Kralj, Olga Perović, Milo Strugar, Berislav Grgorević, Mirčeta Đurović, Milinko Šaranović i Mirko Vraneš.

priprema rezolucije za kongrese SKCG, na kojima su se usvajali osnovni dokumenti o ideološkom djelovanju u oblasti kulture, obrazovanja i nauke. Komisija je 1969. godine dobila poslovnik kojim je definisana kao stalno i samostalno radno tijelo CK SKCG, a njene obaveze su proširene. Ona je pratila, proučavala i analizirala društveno-politička i idejna pitanja u obrazovanju, kulturi i nauci. Kako bi se ovi zadaci što bolje ostvarili, u Komisiji su formirane grupe za nauku, obrazovanje i kulturu.²⁷ Uz postojeću Komisiju za ideološki rad, na ovaj način je samo pooštrena partijska kontrola nad kulturom i naukom u Crnoj Gori, odnosno nad kulturnim i naučnim institucijama i intelektualcima koji su u njima radili.

Vlast je od kulture i nauke zahtijevala da, prvenstveno, promovišu socijalističku ideologiju. O tome je raspravljano na 52. sjednici CK SKCG u februaru 1974. godine. Član CK SKCG Nenad Bućin je naveo da je izgrađivanje i razvijanje marksističkog pogleda na svijet osnovni zahtjev koji SK Crne Gore postavlja, i da se zalaže da se taj zahtjev sistematski ostvaruje u oblasti umjetničkog i kulturnog stvaralaštva.²⁸

Ovo je potvrđeno na partijskim kongresima. Šesti kongres SK Crne Gore je održan 4–5. aprila 1974. godine. U Rezoluciji kongresa je navedeno da je zadatak Saveza komunista da obrazovanje,

²⁷ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa Prve sjednice Komisije CKSK Crne Gore za društveno-politička i idejna pitanja u oblasti obrazovanja, nauke i kulture, 26. januar 1968. godine. Grupu za nauku su činili: Dimo Vujović, Boško Gluščević i Petar Rakočević. Grupu za obrazovanje: Mihailo Bebo Brajović, Ljubica Radović, Vlado Vuković, Demuš Đoković, Vidosava Martinović i Radule Sekulić. Grupu za kulturu: Milo Kralj (rukovodilac grupe), Čedo Vuković, Miladin Perović, Dimitrije Krivokapić, Ljiljana Bulatović, Vladimir Popović, Svetozar Durutović i Vladeta Cvijović.

²⁸ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Stenografske bilješke sa 52. sjednice CKSK Crne Gore, 26. februar 1974. godine.

kultura i nauka postanu integralni dio samoupravnih socijalističkih društvenih odnosa.²⁹ Odlučeno je da samoupravne interesne zajednice (SIZ) postanu najvažnije mjesto dogovaranja o svim bitnim pitanjima iz oblasti obrazovanja, kulture i nauke. Zadatke SK Crne Gore u oblasti kulture, nauke i obrazovanja na kongresu je definisala Komisija za društveno-politička i idejna pitanja u obrazovanju, kulturi i nauci CK SKCG.³⁰ U radu kongresa i u komisijama CK SKCG angažovani su brojni intelektualci.³¹

Slične odluke je usvojio i Sedmi kongres SK Crne Gore u aprilu 1978. godine. Predsjednik CK SKCG Vojo Srzentić je na ovom kongresu izjavio da je najvažnije da razvoj kulture i nauke bude u skladu sa idejno-političkim ciljevima Saveza komunista.³² U Rezoluciji kongresa je navedeno da je razvoj kulture sastavni dio samoupravljanja.³³ SK Crne Gore je objavio da će se boriti za marksističku kritiku koja će iz kulture eliminisati sve nesocijalističke sadržaje. SK Crne Gore je tražio umjetnička djela koja će izdržati kriterijume marksističke kritike i samoupravne socijalističke prakse i koja će se suprotstaviti idejnim neprijateljima na ovom polju.³⁴

Nadležnosti Komisije CK SKCG za društveno-politička i idejna pitanja u obrazovanju, kulturi i nauci su proširene. Od 1974.

²⁹ *Šesti kongres SK Crne Gore*, (Titograd: SK Crne Gore, 1974), 76.

³⁰ CG-DACG, OSIO-PG, CKSK Crne Gore, Komisija za društveno-politička idejna pitanja u obrazovanju, nauci i kulturi, Titograd, 4. februar 1974. godine.

³¹ „Sjednica Predsjedništva CKSK Crne Gore“, *Pobjeda*, (Titograd), 4. jul 1974, 2.

³² Vojo Srzentić, „Dostignuća i problemi (iz referata na Sedmom kongresu Saveza kongresa Crne Gore)“, *Ovdje*, (Titograd) br. 108, 1978, 4.

³³ *Sedmi kongres Saveza komunista Crne Gore*, (Titograd: SK Crne Gore, 1978), 70.

³⁴ „Kultura i mi“, *Pobjeda*, (Titograd), 29. april 1978, 12.

godine pod njenom kontrolom bio je i Univerzitet „Veljko Vlahović“. Komisija je procjenjivala kadrovske i ideološke stanje na Univerzitetu i predlagala je CK koje mjere treba preduzeti kako bi se Univerzitet razvijao u skladu sa socijalističkim samoupravljanjem.³⁵ U periodu 1974–1978. godine na čelu Komisije su bili istoričarka umjetnosti Olga Perović i publicista Svetozar Durutović.³⁶ U Komisiji su funkcionisale radne grupe za kulturu, nauku i obrazovanje.³⁷

CK SKCG je na 52. sjednici 26. februara 1974. godine formirao Centar za ideološko-političko obrazovanje, čiji je cilj bio da unapređuje idejnu osposobljenost članova SK i da organizuje

³⁵ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Komisija za idejno-politička pitanja u oblasti obrazovanja, kulture i nauke, Informacija o kadrovima na Univerzitetu „Veljko Vlahović“, Titograd, 11. novembar 1976. godine.

³⁶ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sjednice Komisije Predsjedništva CKSK Crne Gore za idejna pitanja u obrazovanju, nauci i kulturi, održane 20. septembra 1978. godine. Tokom 1978. godine, članovi Komisije su bili i: Matija Novosel, Sreten Asanović, Osman Kacić, Nevenka Petrović, dr Branko Prnjat, dr Miljan Radović, Boris Francisković, dr Mirčeta Đurović, Radojica Bošković, dr Božina Ivanović, Stevan Kostić, Hamdo Kočan, Boro Ivošević, Hazbo Nuhanović i Vojislav D. Nikčević.

³⁷ U radnoj grupi za kulturu bili su: Svetozar Durutović, Branko Prnjat, Sreten Asanović, Radojica Bošković, Slobodan Simović, Vojislav D. Nikčević, Gojko Dapčević, Nikola Ilić, Radun Mičković, Jovica Martinović, Momo Šljukić, Silvija Šebesta, Ksenija Minić i Boro Radulović, a u radnoj grupi za nauku: Mirčeta Đurović, Janko Gogić, Novo Vujošević, Dragutin Vukotić, Milica Kostić, Krsto Kilibarda, Božo Mijanović, Srđan Hajduković, Ksenija Miranović, Branko Bulajić i Branko Prnjat. U radnoj grupi za obrazovanje bili su: Nevenka Petrović, Osman Kacić, Stevo Kostić, Miljan Radović, Mirčeta Đurović, Matija Novosel, Božina Ivanović, Hamdo Kočan, Boro Ivošević, Vladeta Cvijović, Radivoje Šuković, Branko Radojičić i Miloš Starovlah. *Isto.*

javne debate, savjetovanja i seminare o najvažnijim društvenim pitanjima. Centrom je upravljao Savjet od 11 članova koju su birani na dvije godine iz redova istaknutih društveno-političkih i naučnih radnika. Savjet je imenovala Komisija CK SKCG za idejno-teorijski rad, a to imenovanje je potvrđivao CK SKCG. Predsjedništvo CK SKCG je imenovalo predsjednika Savjeta. Predsjednik Savjeta 1975. godine bio je politikolog dr Radovan Radonjić.³⁸ Savjet je određivao programske zadatke Centra.

Centar je imao tri odjeljenja: za idejno-političko osposobljavanje članstva, organizacije i rukovodstva SK Crne Gore; za teorijsko-istraživačku djelatnost i za izdavačko-publicističku djelatnost. Na čelu odjeljenja su bili sekretari, koji su sačinjavali Kolegij kojim je upravljao rukovodilac Centra. Centar za ideološko-političko obrazovanje je organizovao savjetovanja iz oblasti socijalističke teorije i prakse. Tako je 1975. godine organizovao savjetovanje na temu „Raspodjela prema radu i princip solidarnosti“.³⁹

Časopis „Praksa“ je odlukom Predsjedništva CK SKCG na sjednici 24. jula 1975. godine izdvojen iz nadležnosti Republičke konferencije SSRN Crne Gore i dodijeljen Centru za ideološko-političko obrazovanje CK SKCG. Ciljevi ovog časopisa bili su: izražavanje idejno-teorijskog rada i života Saveza komunista; okupljanje i angažovanje što većeg broja naučnih i javnih radnika na planu analize i istraživanja razvoja socijalističkog samoupravljanja; sistematsko-kritičko praćenje i istraživanje idejnih kretanja; razvijanje marksizma kao metodološko-teorijske osnove socijalističkog samoupravljanja i marksističke analize društva i savremenog svijeta uopšte.⁴⁰

³⁸ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Centar za ideološko-političko obrazovanje, Titograd, 21. oktobar 1975.

³⁹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Centar za ideološko-političko obrazovanje, Titograd, 24. februar 1975.

⁴⁰ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Programska orijentacija Marksističkog centra CKSK Crne Gore, Titograd, decembar 1975. godine.

Centar za ideološko-političko obrazovanje je 1975. godine preimenovan u Marksistički centar CK SKCG. Zadatak Marksističkog centra bio je da osposobi članstvo Saveza komunista da na temelju marksističke misli pristupa ispitivanju društvenih odnosa i da svjesno i samoinicijativno učestvuje u izgradnji novih odnosa socijalističkog samoupravljanja.⁴¹ Centar je okupljao sve intelektualce koji su htjeli da doprinesu unapređivanju i razvoju marksističke misli i socijalističkog samoupravljanja. Koordinirao je saradnju sa naučnim, obrazovnim i izdavačkim institucijama u Crnoj Gori, a naročito sa institucijama za idejno-teorijski rad u opštinama, Univerzitetom i medijima.

Idejno-političko osposobljavanje članstva, organizacija i rukovodstava SK Crne Gore, Centar je ostvarivao preko: političko-idejne edukacije članova osnovnih organizacija SK, političke škole SK Crne Gore, seminara i savjetovanja. Teorijsko-istraživački rad organizovan je kroz teme: „Tokovi i procesi razvoja socijalističkog samoupravljanja“; „Savez komunista u izgradnji socijalističkog samoupravljanja“; „Aspekti društvene svijesti i idejne orijentacije“; „Idejno-teorijski rad i idejno-političko osposobljavanje u SK“ i „Savremeni problemi razvoja marksističke misli“. Izdavačko-publicističku djelatnost Centar je organizovao preko izdavanja marksističke literature i posebnih izdanja kao što je „Biblioteka savremene misli“, a najviše preko svog glasila, časopisa „Praksa“.

Marksistički centar je okupljao marksistički usmjerene političare, naučnike i kulturne radnike, odnosno sve one koji su svojim djelovanjem doprinosili razvoju marksističke misli i socijalističkog samoupravljanja. Centar je težio povezivanju naučnog stvaralaštva i političke prakse. Intelektualci koji su se okupljali u Centru borili su se za marksističku ideologiju.

⁴¹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Konceptija Marksističkog centra CKSK Crne Gore, Titograd, oktobar, 1975.

U Savjetu Marksističkog centra 1977. godine bili su, između ostalih: Jovan Vujadinović (predsjednik Savjeta), ekonomista Miloš Radulović⁴², publicista Svetozar Durutović, sociolog Krsto Kilibarda⁴³, antropolog Božina Ivanović, političar Nenad Bućin, politikolog Damjan Šečković⁴⁴, pedagog Ratko Đukanović⁴⁵, novinar Slavko Šepić⁴⁶ i politikolog Radovan Radonjić.⁴⁷ Savjet je određivao sadržaje marksističke tribine, organizovao seminare za marksističko obrazovanje i organizovao jubileje.

⁴² Radulović Miloš (Spuz, 1929), ekonomista. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani (1958), a doktorirao je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu (1968). Bio je dekan Ekonomskog fakulteta u Titogradu (1974–1978), rektor Univerziteta Crne Gore (1986–1990), predsjednik Vijeća republika Skupštine SR Jugoslavije (1992–1996) i ambasador SRJ u Londonu (1996–1999). Racković, *Leksikon*, 659.

⁴³ Kilibarda Krsto (Riječani, Grahovo, 1932 – Beograd, 1998), sociolog. Doktorat socioloških nauka stekao je na Univerzitetu u Ljubljani 1968. Bio je redovni profesor Poljoprivrednog fakulteta u Zemunu i naučni saradnik u Sociološkom institutu u Beogradu. Bio je član saradnik Matice srpske. *Isto*, 335.

⁴⁴ Šečković Damjan (Boan, Šavnik, 1939), politikolog. Doktorirao je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 1979. Bio je savjetnik u CKSK Crne Gore i redovni profesor Pravnog fakulteta u Podgorici. *Isto*, 737.

⁴⁵ Đukanović Ratko (Lukovo, Nikšić, 1941), pedagog. Diplomirao je i doktorirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bio je sekretar Republičkog komiteta za obrazovanje, kulturu i nauku SR Crne Gore (1982–1986), rektor Univerziteta Crne Gore (1995–1999) i redovni profesor Filozofskog fakulteta u Nikšiću. Bio je predsjednik Pedagoškog savjeta Crne Gore i član je Odbora za filozofiju i sociologiju CANU. *Isto*, 196.

⁴⁶ Šepić Slavko (Pljevlja, 1948), novinar. Završio Filozofski fakultet u Sarajevu. Bio je novinar i glavni i odgovorni urednik Radio Crne Gore. *Isto*, 738.

⁴⁷ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa sjednice Savjeta Marksističkog centra CKSK Crne Gore, 27. januar 1977. godine.

Savjet Marksističkog centra je odlučivao i o objavljivanju marksističke literature, zbog čega je 1977. godine formirana posebna Komisija, čiji je cilj bio da priprema marksističke tekstove. Među članovima Komisije 1978. godine bili su: politikolog dr Radovan Radonjić (predsjednik), sociolog dr Novo Vujošević, sociolog dr Branko Kovačević, slikar Đorđe Živković⁴⁸ i novinar i publicista Milija Komatina.⁴⁹ Komisija se bavila i radom političke škole „Josip Broz Tito“, koja je 1975. godine formirana u Kumrovcu.

Marksistički centar CK SKCG je nakon Sedmog kongresa SK Crne Gore i Jedanaestog kongresa SKJ 1978. godine dobio veću ulogu u promovisanju ideologije u obrazovanju, kulturi i nauci. U novembru 1978. godine Savjet Marksističkog centra je usvojio Statut prema kojem je jedan od ciljeva Centra bio da okuplja marksistički usmjerene političke, naučne i kulturne radnike, komuniste koji se bave marksističkom teorijom i da podstiče njihovo angažovanje na razvijanju marksističkog stvaralaštva, na povezivanju marksističke teorije i socijalističke samoupravne prakse. U okviru Centra su osnovane: Sekcija za samoupravne društveno-ekonomske odnose, Sekcija za politički sistem i djelovanje, Sekcija za idejna pitanja u oblasti kulture, nauke i obrazovanja (predsjednik ove sekcije bio je književnik Milo Kralj), Sekcija za ideološko-političko i marksističko obrazovanje, Odjeljenje za izdavačku djelatnost, Odjeljenje za dokumentaciju i biblioteku i Savjet i redakcija časopisa „Praksa“.

Svaka sekcija je imala predsjednika, sekretara i 10–15 članova. Centrom je upravljao Savjet. Predsjednika i članove Savjeta je imenovalo Predsjedništvo CK SKCG. U Savjet su birani istaknuti

⁴⁸ Živković Đorđije (Cetinje, 1931–2013), slikar. Umjetničku školu je završio na Cetinju. Racković, *Leksikon*, 858.

⁴⁹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Informacija sa sjednice Komisije Predsjedništva CKSK Crne Gore za ideološki rad, 16. jun 1978. godine.

društveno-politički i naučni radnici. Mandat članova Savjeta je trajao 4 godine, a za svoj rad direktor Centra i Savjet su odgovarali Predsjedništvu CK SKCG. Za direktora Centra je biran samo afirmisani društveno-politički radnik sa visokom školskom spremom iz oblasti društvenih nauka sa smislom za organizaciju, idejni i teorijski rad. Krajem 1978. godine za direktora Centra je, umjesto dotadašnjeg Slavka Šepića, izabran publicista Milija Komatina, a za predsjednika Savjeta političar i publicista Budislav Šoškić.⁵⁰ Predsjednik Ustavnog suda SR Crne Gore dr Mijat Šuković izabran je za predsjednika Savjeta Marksističkog centra 1980. godine. Savjet i direktor Centra su odlučivali o članovima koji će učestvovati na naučnim skupovima iz oblasti marksizma. Mijat Šuković je smatrao da se bez ideološko-političkog osposobljavanja i marksističkog obrazovanja članstva u osnovnim organizacijama ne može realizovati politika SKJ.⁵¹ Član Savjeta i književnik Gojko Dapčević je naveo da su svi članovi Savjeta Marksističkog centra obavezni da sistematski doprinesu izgrađivanju cjelovitijeg sistema marksističkog obrazovanja i idejno-političkog osposobljavanja i da tim obrazovanjem treba obuhvatiti cjelokupno članstvo i rukovodeći kadar Saveza komunista.

⁵⁰ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Poziv za prvu sjednicu Savjeta Marksističkog centra, Titograd, 18. decembar 1978. Članovi Savjeta su bili: Radivoje Brajović, Radojica Bošković, Momčilo Bukilić, Čedo Vuković, dr Novo Vujošević, Gojko Dapčević, David Dašić, Svetozar Durutović, Lazar Đodić, dr Mirčeta Đurović, Radovan Ivanović, Igor Jovović, Milija Komatina, dr Jakov Mrvaljević, Filip Ognjenović, dr Branko Pavićević, Milorad Radević, dr Radovan Radonjić, Sulejman Redžepagić, mr Rizo Redža, dr Radule Sekulić, Slobodan Simović, Vojo Srzentić, Ilija Stanovičić, mr Mileva Filipović, Marko Špadijer i dr Mijat Šuković.

⁵¹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Marksistički centar Predsjedništva CKSK Crne Gore, Sjednica Komsije za idejni rad i Savjeta Marksističkog centra, 1981 godina.

U okviru Marksističkog centra 1980. godine formirane su tri sekcije: za samoupravne društveno-ekonomske odnose, za idejna pitanja u oblasti kulture, nauke i obrazovanja i za idejni i teorijski rad i razvoj Saveza komunista.⁵² Marksistički centar je u saradnji sa drugim komisijama CK organizovao sastanke na kojima se diskutovalo o unapređenju marksističke ideologije, obrazovanju kadrova i osmišljavanju novih metoda partijskog rada. Marksistički centri su organizovani i pri opštinskim komitetima SK Crne Gore. Oni su određivali idejne pravce javnog djelovanja na lokalnom nivou.

Predsjedništvo CK SKCG je formiralo i Komisiju za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje u SK, čiji je predsjednik

⁵² U Sekciju za samoupravne društveno-ekonomske odnose imenovani su: dr Miloš Radulović (predsjednik Sekcije) Božidar Obradović (sekretar Sekcije), Radivoje Brajović, Vukola Vasiljević, Borislav Vukašinić, Risto Vukčević, Boško Glušević, David Dašić, Emin Dobardžić, Milivoje Drecun, Mirčeta Đurović, Milica Kostić, Abdul Kurpejović, Slavko Lukić, Milorad Radević, Đorđije Radulović, Milorad Stanojević, Savo Šekarić, Damjan Šečković i Mijat Šuković. U Sekciju za idejna pitanja u oblasti nauke, kulture i obrazovanja imenovani su: Nenad Bućin (predsjednik Sekcije), Hamdo Kočan (sekretar Sekcije), Sreten Asanović, Ratko Božović, Jovan Bojović, Radojica Bošković, Čedo Vuković, Gojko Dapčević, Đerđ Đokaj, Božidar Đoković, Božina Ivanović, Vojo Knežević, Hamdo Kočan, Matija Novosel, Vojislav Nikčević, Branko Pavićević, Olga Perović, Branko Prnjat, Miljan Radović, Radule Sekulić i Vladeta Cvijović. U sekciju za idejni i teorijski rad i razvoj Saveza komunista imenovani su: Lazar Dođić (predsjednik Sekcije), Vukić Bulatović (sekretar Sekcije), Mihailo Banjević, Budimir Barjaktarević, Novo Vujošević, Vuko Vukadinović, Perko Vukotić, Veselin Vučurović, Stanka Glomazić-Leković, Kosa Dragaš, Ratko Đukanović, Risto Kilibarda, Martin Ivezaj, Anđelko Kovačević, Branko Kovačević, Ilija Pavlović, Vladimir-Tuša Popović, Radovan Radonjić, Slobodan Simović, Bajram Suljević i Borivoje Četković. *Isto.*

1974. godine bio politikolog dr Radovan Radonjić. Među članovima Komisije bili su pedagog dr Radule Sekulić i književnik Gojko Dapčević.⁵³ Tokom 1974. i 1975. godine zadaci ove Komisije bili su da angažuje časopise i revije u borbi za ostvarivanje novog Ustava i odluka Desetog kongresa SKJ i Šestog kongresa SK Crne Gore, da se reforma obrazovnog i vaspitnog sistema obavi u skladu sa načelima samoupravljanja, da se ideološko-vaspitni rad razvija na idejnim marksističkim osnovama i praksi samoupravnog socijalizma i da se povede propagandna borba protiv svih antisamoupravnih i antisocijalističkih snaga. Komisija je analizirala udžbenike, planove i programe rada obrazovnih institucija, pratila i usmjeravala izdavačku djelatnost u Crnoj Gori i, što je bilo naročito značajno, angažovana je u marksističkom obrazovanju univerzitetskih profesora.

Do kraja 1975. godine Komisija za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje usvojila je: Okvirni program ideološkog obrazovanja u SK Crne Gore, Program ideološko-političkog osposobljavanja delegata i delegacija osnovnih samoupravnih zajednica, Program seminara za nastavnike srednjih škola, Program marksističkog obrazovanja nastavnika u SR Crnoj Gori i Program ideološkog osposobljavanja novoizabranih rukovodstava SK. Komisija je formirala i tri radne grupe čiji je zadatak bio da analiziraju idejno stanje na Univerzitetu „Veljko Vlahović“, programsku politiku izdavačkog preduzeća „Obod“, karakter i rezultate kooprodukcionog programa „Filmskog studija“ iz Titograda sa stranim partnerima.⁵⁴ Komisija je analizirala

⁵³ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Komisija Predsjedništva CKSK Crne Gore za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje, Zabilješka sa sjednice, 6. oktobar 1975. godine.

⁵⁴ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Izvještaj o radu Komisije CKSK Crne Gore za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje za period septembar 1974 – septembar 1975. godine.

kako se marksizam izučava u školama i na fakultetima i 1975. godine formirala je nekoliko grupa za analiziranje.⁵⁵

Komisija je saradivala sa Centrom za ideološko-političko obrazovanje (Marksističkim centrom) u cilju ideološko-političkog osposobljavanja i marksističkog obrazovanja omladine. Zajednički projekat Komisije za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje i Centra za ideološko-političko obrazovanje bio je da, sa identičnim komsijama pri opštinskim komitetima SK u Crnoj Gori, organizuju savjetovanja za nastavnike na kojima se raspravljalo o unapređivanju marksističkog obrazovanja u školama.

Predsjedništvo CK SKCG je 1975. godine formiralo Komisiju za informativno-propagandnu djelatnost. Predsjednik Komisije je bio partijski funkcioner Matija Novosel.⁵⁶ Komisija je

⁵⁵ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Komisija za idejni i teorijski rad i ideološko obrazovanje u Savezu komunista, Program rada za period oktobar 1975 – septembar 1976. godine, Titograd, decembar 1975. godine. Grupu koja je analizirala aktuelna idejna pitanja u nastavnim sadržajima predvodio je dr Branislav Ivanović, a članovi su bili: Olga Perović, Radivoje Labudović i Vjera Begović. Grupom za ocjenu sadržine i idejne usmjernosti za osnovne škole rukovodio je Marko Špadijer, a članovi su bili: Matija Novosel, dr Radovan Radonjić i Momčilo Milović. Grupom za analizu idejnosti u obrazovanju djece i omladine rukovodio je mr Božidar Tadić, a članovi su bili: dr Radule Sekulić, Pavle Gazivoda i Budo Barjaktarević. Grupom za ocjenu idejnih osnova i nacionalističkih pojava u istoriografiji i publicistici rukovodio je Svetozar Durutović, a članovi su bili: Slobodan Filipović, Anđelko Kovačević i Husein Kunovac. Analizu pitanja marksističke kritike u oblasti stvaralaštva i pojave tuđih ideja u sferi izdavačke djelatnosti, publicistike i filma uradila je grupa koju je predvodio Gojko Dapčević, a članovi su bili: dr Branko Prnjat, Sreten Asanović i Milija Komatina. Grupu za analizu aktuelnih pitanja idejnog rada i marksističkog obrazovanja SK Crne Gore predvodio je dr Radovan Radonjić, a članovi su bili: Radule Knežević, Vojo Milošević i Vukić Bulatović.

⁵⁶ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa 1. sjednice Komisije

kontrolisala rad medija i način na koji su sprovodili zaključke vlasti u javnosti. Ona je u potpunosti nadgledala i određivala programsku orijentaciju crnogorskih medija. Naročiti zadatak Komisije je bio da prati razvoj Radio-televizije Titograd i njenu ideološku orijentaciju. Komisija je saradivala sa redakcijama svih medija u Crnoj Gori i Udruženjem novinara Crne Gore kako bi se stavovi SK Crne Gore dosljedno promovisali. Komisija je na medije gledala kao na jedno od oruđa marksističke ideologije i kao na sastavni dio političkog sistema socijalističkog samoupravljanja.⁵⁷

Predsjedništva CKSK Crne Gore za informativno-propagandnu djelatnost, 29. septembar 1975. godine. Članovi Komisije su bili: Borislav Vučurović, Ivan Vrbica, Vladimir Đurković, Novak Jovanović, Dimitrije Krivokapić, Milivoje Obradović, Veselin Raspopović, Rade Sokolović, Orle Šabović, Momčilo Šljukić, Dragoljub Šaranović, Budo Barjaktarević i Miladin Bogičević.

⁵⁷ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Komisija Predsjedništva CKSK Crne Gore za informisanje i propagandu, Informacija sa sastanka održanog 21. januar 1980. godine. U ovom dokumentu Komisije navedeno je: „Mediji su, kao i svi ostali djelovi tog sistema, bitno uslovljeni borbom za jačanje takve društvene uloge i položaja radničke klase, radnog čovjeka i građanina i za stvaranje takvih društvenih uslova u kojima će radni čovjek neposredno da odlučuje o rezultatima i sredstvima svoga rada. Javna glasila i novinar, kao društveno politički radnici, potvrđuju se, dakle, u svojoj društvenoj funkciji prema tome koliko doprinose ostvarivanju takve društvene uloge i položaja radnog čovjeka, koliko doprinose socijalističkom i samoupravnom razvoju društva. To je glavni, određujući temelj programske usmjerenosti javnih glasila i njihove uređivačke politike kojom se realizuju uređivački programi. Idejno-političku osnovu i okvir uređivačke politike i programske usmjerenosti i djelovanja štampe, radija i televizije čine Program SKJ i politika SKJ, kao vodeće idejno-političke snage u sistemu socijalističkog samoupravljanja... Idejno-političko osposobljavnje i marksističko obrazovanje i stalno kritičko sagledavanje vlastitog djelovanja mora biti u funkciji takvog izgrađivanja novinara da on bude aktivan učesnik u društvenim zbivanjima a ne samo puki pratilac i registrator pojedinih događaja, već da uistinu bude društveno-politički radnik“.

Pred održavanje Sedmog kongresa SK Crne Gore Komisija Predsjedništva CKSK za informativno-propagandnu djelatnost pozvala je urednike unutrašnje-političkih rubrika „Pobjede“ i RTV Titograd i naredila im da svu pažnju usmjere na teme kojima će se baviti kongres. Predsjednik Komisije 1978. godine bio je Ivan Vrbica, član CK SKCG.⁵⁸ Na drugoj sjednici Komisije sa predstavnicima Savjeta za informisanje Republičke konferencije SSRN Crne Gore, urednicima listova, časopisa, Univerziteta, Privredne komore i drugih društveno-političkih organizacija, usvojen je stav da će se cjelokupna djelatnost medija pred održavanje Sedmog kongresa SK Crne Gore zasnivati na partijskoj platformi i da će čitava informativno-propagandna djelatnost (štampa, radio, televizija i časopisi) biti usmjereni na najvažnija pitanja samoupravljanja i obilježavanju Titovih jubileja.⁵⁹

Savez komunista Crne Gore je tokom 80-ih u kulturnoj, naučnoj i vaspitno-obrazovnoj politici održao kontinuitet. Ciljevi koje je 1982. godine usvojio Osmi kongres SK Crne Gore u ovim oblastima bili su samo reafirmacija odluka Sedmog kongresa SK Crne Gore. Prema Rezoluciji Osmog kongresa cilj kulturne politike bio je potpuni preobražaj kulture na samoupravnim odnosima.⁶⁰ Savez komunista je afirmisao slobodu kulturnog stvaralaštva, ali uz svestraniji razvoj marksističke kritike i uz jačanje idejno-estetskih kriterijuma u kulturi.⁶¹ Takođe, 1986. godine na Devetom kongresu SK Crne Gore usvojen je stav da će se sve socijalističke

⁵⁸ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Komisija za informisanje i propagandu, Spisak članova, 11. oktobar 1978. godine.

⁵⁹ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Zapisnik sa zajedničke sjednice Komisije Predsjedništva CKSK Crne Gore za informativno-propagandnu djelatnost, 5. maj 1977. godine.

⁶⁰ Ratko Đukanović, „Kulturna politika između ciljeva i stvarnosti“, *Ovdje*, (Titograd), februar, 1985, 5.

⁶¹ *Isto*.

snage boriti za razvoj samoupravljanja u oblasti kulture, za idejnu dosljednost i za marksističku kritiku.⁶²

Kako bi se idejni zadaci u oblastima političkog sistema, kulture, nauke, obrazovanja i javnog informisanja što bolje sprovodili, Savez komunista Crne Gore je tokom 80-ih proširio mrežu marksističkih centara. Do 1985. godine funkcionisalo je 14 marksističkih centara: Marksistički centar CK SKCG, Marksistički centar Univerziteta „Veljko Vlahović“, Marksistički centar „Nikola Kovačević“ Nikšić, Centar za marksističko i društveno-ekonomsko obrazovanje „Milun Božović“ u Titogradu i marksistički centri pri opštinskim komitetima SK u: Ulcinju, Baru, Budvi, Kotoru, Herceg Novom, Cetinju, Bijelom Polju, Ivangradu, Plavu i Pljevljima.

U njima su angažovani brojni intelektualci. Predsjednik Savjeta Marksističkog centra CK SKCG 1986. godine bio je politikolog i profesor Pravnog fakulteta dr Radovan Radonjić, a članovi, između ostalih: publicista Milija Stanišić, sociolog dr Novo Vujošević, pravnik mr Dragan Vukčević⁶³, ekonomista i pravnik dr David Dašić⁶⁴, sociolog dr Risto Kilibarda, fizičar dr Perko Vukotić, književnik Gojko Dapčević i pedagog dr Ratko Đukanović.⁶⁵

⁶² Deveti kongres Saveza komunista Crne Gore (dokumenti), (Titograd: SK Crne Gore, 1986), 69.

⁶³ Vukčević K. Dragan (Podgorica, 1958), pravnik. Diplomirao na Pravnom fakultetu u Podgorici (1980), magistrirao (1983) i doktorirao (1993) na Pravnom fakultetu u Beogradu. Bio je redovni profesor Pravnog fakulteta u Podgorici i njegov dekan. Jedan je od osnivača Univerziteta „Donja Gorica“. Redovni član CANU. Racković, *Leksikon*, 814.

⁶⁴ Dašić David (Brzojevica, Plav, 1941), ekonomista, pravnik, diplomata. Diplomirao i magistrirao na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, a doktorirao (1974) na Pravnom fakultetu u Beogradu. Bio je ambasador i generalni konzul Jugoslavije u Njujorku. Profesor na Pravnom fakultetu u Kragujevcu. *Isto*, 158.

⁶⁵ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Stenografske bilješke sa Druge sjednice Savjeta Marksističkog centra CKSK Crne Gore, održane 27. februar 1986. godine.

Radovan Radonjić je bio predsjednik Savjeta Marksističkog centra i 1988. godine, a članovi Savjeta: politikolog dr Vučina Vasović⁶⁶, publicista i književnik Vukašin Mićunović⁶⁷, antropolog dr Božina Ivanović, publicista Milija Stanišić, književnik Gojko Dapčević, sociolog dr Novo Vujošević i sociolog dr Božidar Tadić.⁶⁸

Marksistički centar i njegove sekcije okupljali su značajan broj crnogorskih intelektualaca i učestvovali su u pisanju najznačajnijih programskih dokumenata, uključujući materijale i rezolucije za partijske kongrese.

Nakon Devetog kongresa CK SKCG je 1986. godine izabrao nove članove u svoje ideološke Komisije.⁶⁹ U Komisiju za idejni i teorijski rad, između ostalih, izabrani su: publicista Marko Špadijer (predsjednik), antropolog dr Božina Ivanović, novinar Veseljko Koprivica⁷⁰, kulturolog Novica Samardžić⁷¹ i sociolog

⁶⁶ Vasović Vučina (Podgorica, 1936), politikolog. Profesor na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Racković, *Leksikon*, 777.

⁶⁷ Mićunović Vukašin (Velestovo, Cetinje, 1919 – Beograd, 2005), političar, publicista i književnik. Učesnik NOB-a od 1941. Završio Višu vojnu akademiju. Bio je sekretar Komisije za ideološki rad CK SKJ, direktor „Borbe“, direktor Tanjuga i predsjednik Saveznog savjeta za prosvjetu i kulturu. *Isto*, 459.

⁶⁸ CG-DACG, OSIO-PG, CKSKCG, Stenogram sa sjednice Savjeta Marksističkog centra CKSK Crne Gore, Titograd, 29. mart 1988. godine.

⁶⁹ „Manje sastanaka više akcija“, *Pobjeda*, (Titograd), 12. jun 1986, 5.

⁷⁰ Koprivica Veseljko (Koprivice, Nikšić, 1948), novinar, publicista. Završio Fakultet političkih nauka u Sarajevu (1973). Bio je novinar „Oslobođenja“, urednik u Sekretarijatu za informacije u Podgorici, urednik „Komunista“ (izdanje za Crnu Goru), glavni urednik „Liberala“ i novinar „Monitora“. Racković, *Leksikon*, 353.

⁷¹ Samardžić Novica (Rudine, Nikšić, 1952), kulturolog. Završio je Filološki fakultet u Beogradu. Radio je u redakciji za kulturu „Pobjede“ (1979–1982), potom je do 1987. bio urednik kulturnog programa u TV Titograd i odgovorni urednik kulturno-umjetničkog programa TV Titograd. Od 1992. bio je urednik dramskog i filmskog programa TV Crne Gore. Član je Crnogorskog PEN centra, Matice crnogorske i Senata DANU. *Isto*, 690.

dr Božidar Tadić. U Komisiju za idejno-politička pitanja razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja izabrani su, između ostalih: Budimir Barjaktarević (predsjednik), pravnik mr Dragan Vukčević, pravnik Slavko Lukić⁷², politikolog dr Damjan Šečković i pravnik i potpredsjednik Saveznog izvršnog vijeća dr Mijat Šuković. U Komisiju za idejno-politička pitanja obrazovanja, nauke i kulture izabrani su između ostalih: ekonomista Vesna Karadžić⁷³ (predsjednica), književnik Janko Brajković, književnik Ratko Vujošević, pedagog dr Ratko Đukanović, inženjer elektrotehnike Novak Jauković⁷⁴, književnik Isak Kalpačina⁷⁵, biolog dr Gordan Karaman⁷⁶, političar Matija Novosel i slikar Slobodan Slovinić⁷⁷.

⁷² Lukić Slavko (Podgorica, 1954), pravnik. Doktorirao na Pravnom fakultetu u Beogradu 1983. Redovni profesor Pravnog fakulteta u Podgorici. *Isto*, 413.

⁷³ Karadžić Vesna (Šavnik, 1958), ekonomista. Diplomirala (1982) i doktorirala (1999) na Ekonomskom fakultetu u Podgorici. Na Ekonomskom fakultetu u Podgorici radi od 1983. godine. *Isto*, 327.

⁷⁴ Jauković Novak (Beograd, 1950), inženjer elektrotehnike. Doktorirao na ETF-u u Podgorici 1987. Redovni je profesor ovog fakulteta. *Isto*, 299.

⁷⁵ Kalpačina Isak (Međužvalje, Žabljak, 1940), književnik. Završio je Filološki fakultet u Skoplju, a magistrirao u Beogradu. Bio je profesor i direktor Gimnazije u Pljevljima, prosvjetni inspektor za srednje škole, sekretar Međurepubličke zajednice za kulturno-prosvjetnu djelatnost i urednik časopisa „Mostovi“. Piše prozu. Član je Udruženja književnika Crne Gore. *Isto*, 322.

⁷⁶ Karaman Gordan (Skoplje, 1938), biolog. Doktorirao na PMF-u u Beogradu 1964. Bio je asistent u Zavodu za biologiju mora u Kotoru (1963–1966), potom je radio u Institutu za biološka i medicinska istraživanja u Titogradu (1966–1991), gdje je stekao sva naučna zvanja. Redovni profesor PMF-a u Podgorici i redovni član CANU. *Isto*, 327.

⁷⁷ Slovinić Slobodan (Budva, 1943), slikar. Diplomirao je na Akademiji primenjenih umetnosti u Beogradu (1966). Od 1967. do 1988. radio je u Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje, a od 1988. slobodni umjetnik. *Isto*, 706.

Partijske komisije i Marksistički centri organizovali su brojna savjetovanja i okrugle stolove sa kojih su pozvali na očuvanje socijalizma i prevladavanje krize. U septembru 1982. godine Komisija CK SKCG za idejno-teorijski rad je zaključila da je neophodno pojačati ideološke kriterijume u svim sferama stvaralaštva kako bi se suzbio nacionalizam i afirmisale socijalističke vrijednosti.⁷⁸ Borbu protiv ideoloških protivnika, naročito nacionalizma, u oktobru 1982. godine podržao je Savjet Marksističkog centra CK SKCG.⁷⁹ Tada je odlučeno da je neophodno reafirmisati socijalističku ideologiju u nauci i kulturi, jer je došlo do snažnog naleta nacionalističkih i religijskih osjećanja. Komisija za idejni i teorijski rad i Komisija za razvoj SK i kadrovsku politiku CK SKCG organizovale su 9. septembra 1983. godine sjednicu na kojoj se govorilo o „Problemima djelovanja Saveza komunista u oblasti idejnog i teorijskog rada.“ U decembru 1983. godine Marksistički centar CK SKCG, Marksistički centar Univerziteta „Veljko Vlahović“ i Nastavnički fakultet iz Nikšića, organizovali su skup na temu „Marksizam i socijalistička praksa u Jugoslaviji“. Marksistički centar CK SKCG je u oktobru 1984. godine organizovao raspravu na temu „Idejno i akciono jedinstvo SKJ kao unutrašnje, pokretačke i kohezivne snage socijalističkog samoupravljanja“.

Komisija CK SKCG za idejno-teorijski rad je 13. maja 1985. godine raspravljala o idejno-političkim pitanjima samoupravnog preobražaja crnogorske kulture na koju su pozvani brojni intelektualci.⁸⁰ Jedan od važnih zaključaka sa ovog sastanka je

⁷⁸ „Ima zalutalih u Savez komunista“, *Pobjeda*, (Titograd), 18. septembar 1982, 5.

⁷⁹ „Mnogo teorije, ali kakve?“, *Pobjeda*, (Titograd), 9. oktobar 1982, 5.

⁸⁰ CG-DACG, OSIO-PG, CKSK Crne Gore, Komisija za idejno-teorijski rad, Rezime sa sjednice održane 13. maja 1985. godine.

bio da je Savez komunista u obavezi da kulturu usmjerava u skladu sa marksističkim vrijednostima. Početkom 1986. godine Marksistički centar CK SKCG je organizovao dva naučna skupa o socijalističkom samoupravljanju. Na prvom skupu se govorilo o „Razvoju socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa“, čiji cilj je bio afirmacija samoupravljanja u ekonomiji. Na drugom skupu se govorilo „O kritičkoj analizi funkcionisanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja“.⁸¹

Bibliografija

Arhiv

- Crna Gora – Državni arhiv Crne Gore, Odjeljenje za sređivanje i obradu – Podgorica, Centralni komitet Komunističke partije Crne Gore (CG-DACG-OSIO-PG-CKKPCG).

- Crna Gora – Državni arhiv Crne Gore, Odjeljenje za sređivanje i obradu – Podgorica, CK Saveza komunista Crne Gore (CG-DACG-OSIO-PG-CKSKCG).

⁸¹ „Praksa“, 22 (1986), br. 2.

Objavljeni izvori i literatura

- *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 1973-1993*. Podgorica: CANU, 1993.
- Ćulafić, Dobroslav. „O Kulturno-prosvjetnom savezu“. *Pobjeda*, (Titograd), 16. jul 1953, 5.
- *Deveti kongres Saveza komunista Crne Gore (dokumenti)*. Titograd: SK Crne Gore, 1986.
- Dimić, Ljubodrag. „Ideologija i kultura u Jugoslaviji 1945–1955“, *Istorijski zapisi*, LXII (1999), br. 3–4: 103–120.
- Đukanović, Ratko. „Kulturna politika između ciljeva i stvarnosti“. *Ovdje*, (Titograd), februar, 1985., 5.
- *Istorijski leksikon Crne Gore 1–5*. Podgorica: Vijesti, 2006.
- „Ima zalutalih u Savez komunista“. *Pobjeda*, (Titograd), 18. septembar 1982, 5.
- „Kultura i mi“. *Pobjeda*, (Titograd), 29. april 1978., 12.
- Marović, Branislav. *Društveno-ekonomski razvoj Crne Gore 1945–1953*. Titograd: Istorijski institut SR Crne Gore, NIO „Univerzitetska riječ“, 1987.
- „Manje sastanaka više akcija“. *Pobjeda*, (Titograd), 12. jun 1986, 5.
- „Mnogo teorije, ali kakve?“. *Pobjeda*, (Titograd), 9. oktobar 1982, 5.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918-1988*. Beograd: Rad, 1988.
- „Praksa“, 22 (1986), br. 2.
- Racković, Nikola. *Leksikon crnogorske kulture*. Podgorica: DOB – Društvo za očuvanje crnogorske duhovne baštine, 2009.
- *Sedmi kongres Saveza komunista Crne Gore*. Titograd: SK Crne Gore, 1978.
- „Sjednica Predsjedništva CKSK Crne Gore“. *Pobjeda*, (Titograd), 4. jul 1974, 2.

- Srzentić, Vojo. „Dostignuća i problemi (iz referata na Sedmom kongresu Saveza kongresa Crne Gore)“. *Ovdje*, (Titograd) br. 108, 1978, 4.

- *Šesti kongres SK Crne Gore*. Titograd: SK Crne Gore, 1974.

- „Uz prvi broj“. *Praksa*, 1 (1964), br. 1.